

Gadamer – „Platón dialektikus etikája” elé

BACSÓ BÉLA

Hans-Georg Gadamernek, a 20. századi hermeneutika meghatározó alakjának első könyvéből olvashat itt egy részletet a magyar olvasó. A mű jelentősége – jóllehet szerzője túlságosan is Heidegger-közelinek érezte elemzését, s ebben igaza is volt – túlmegy azon, hogy kortörténeti dokumentumot lássunk benne, nevezetesen a korabeli Platón-reneszánsz egy figyelemre méltó darabját. Az, hogy Gadamer milyen tudatosan fordult a korabeli Platón-olvasatokhoz, kiderül abból a könyvismertetésből, amely a *Logos* 1933-as első füzetében jelent meg,¹ és amelyet előre jelzett a mű első kiadásának előszavában. Mindjárt ennek a folyóiratközlésnek a bevezetőjében elmondja, hogy a filológia komoly hatással volt a kortárs filozófia Platón-értésére, s itt elsőként Natorp Platón ideatanát elemző művéhez írott függelékét emelte ki. Ennek a filozófiai reneszánsznak, amely két évtizedet fogott át, alapvetően módszertani hozadéka volt, olyan kérdések merültek fel, amelyek a korábbi kutatás számára nem kerültek szóba. Ugyanakkor nem feledhető el az sem, hogy ennek az olvasatnak a másik összetevője a Heidegger *Lét és idő* című művében már akkor nyilvánosságra került fenomenológiai elemzési mód. Így írt erről a mű 1982-es előszavában:² „úgy éreztem magam, mintha első olvasója lennék Platónnak, aki megkísérel egyfajta új közvetlenséget kialakítani »magának a dolognak« a gondolati megközelí-

¹ Vö. Gadamer, Hans-Georg: Die neue Platoforschung. *Logos* 1933, Bd. XXII, Heft 1, 63. skk.

² Vö. Gadamer, Hans-Georg: Aus dem Vorwort zum Neudruck der ersten Auflage. [1982] In uő: *Griechische Philosophie I. G. W.*, Bd. 5., J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1985, 160. skk.

tésében, ami persze nem nélkülözte a husserli fordulat eredményeinek alkalmazását sem. Az, hogy erre már akkor vállalkoztam, kétségtelenül Heidegger marburgi előadásainak eredménye – fogalmazott –, aki a kérdezés lendületével és radikalitásával vitte tovább a fenomenológiai örökséget. A cél az volt, hogy a leírás művészete által teljesen átadjuk magunkat a maga konkrécijában vett fenoméneknek.” Az első fejezet a szókratészi dialógus és a platóni dialektika összefüggésének tisztázását tűzte ki célul, s mint maga is megfogalmazta ebben az előszóban, ez döntően meghatározta minden későbbi Platón-olvasatát, és mind inkább hozzájárult a hermeneutikai belátások kialakításához. Az olvasat szándékát egy még későbbi szövegben³ a következőképpen fogalmazta meg: miként lehet éppen a hermeneutika centrális kérdése a megértés a nyelviség felől nézve, miként lehetséges egy olyan görög szöveget *szóhoz juttatni*, amely a jónak az emberi életben betöltött helyét keresi? A *Philébosz* olvasata tehát nem nélkülözte azt a filológián túlmenő szándékot, hogy a szöveg által és arra való tekintettel megszólaltassa saját „életvilágának” alaptapasztalatait. Annak tárgyalásán keresztül, hogy miként viszonyul egymáshoz a *hédoné* és az *episztémé*, vagyis az *életet mozgató, űző és hajtó elem*, valamint a *tudatos életvezetés*. Gadamer olvasata, mint ő maga is megjelölte, kihelyezte az embert abba a köztébe, ahol a nyelvre hagyottan, vagy a nyelvre hagyatkozva próbálja az egymásnak feszülő *közepette* megvetni a lábát, s ekként a filozófia – Platón követve – nem rendelkezés a tudás felett, hanem állandó és szüntelen törekvés annak megszerzésére.⁴ Az ember léte, folytatja a továbbiakban, éppen az a *rend-kívüli lehetőség*, hogy magát meghaladva éljen, s egyben önmaga számára a legfőbb kétség „tárgya” legyen. Platón a dialógus zárásaként kimondja: „Ennek az érvelésnek a végére egyértelműen kiderült, hogy sem a tudás, sem a gyönyör nem lehet maga a jó, mivel egyikben sincs önállóság, hogy önmagában elégséges és teljes legyen.”⁵

A jó, mint majd később mondja, éppen az, ami nem egyszerűen valaki számára jó, nem valamire jó, amivel az mintegy rendelkezik, hanem a szóban forgó dolgot illetően a beszéd által (logosz) kihozott legtöbb, s ami az embert, illetve az egymással beszélőket arra hajtja, hogy a tárgyuknak megfelelően szóljanak és viselkedjenek. A jó a *dolog mértéke szerint*, és a *dolog igaz*

³ Vö. Gadamer, Hans-Georg: „Platos dialektische Ethik” – beim Wort genommen. In uő: *Griechische Philosophie III*. G. W., Bd. 7., J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1991, 124.

⁴ Vö. Gadamer, Hans-Georg: „Platos dialektische Ethik”. In uő: G. W., Bd. 5, id. kiad., 7. „Sie (die Philosophie) ist nicht *Sophia*, wissendes Verfügen über etwas, sondern Streben nach ihr.”

⁵ Platón: *Philébosz*. Ford. Horváth Judit. Atlantisz Kiadó, Bp., 2001, 104., 67a.

mivoltában való felmutatására való ösztönözöttség, ami által az ember nem önmagát, a maga számára hasznosat veszi célba, hanem valamit, amit a többi emberrel megoszt. Így lesz a dialógus és a dialektika a tárgyat igaz mivoltában felmutató beszéd, ami mindent igyekszik leválasztani arról, ami nem az. A határtalant célozni a határolt által, ez az, amit az ember létében egyáltalán elérhet. A *Philébosz* olvasása mutatja meg, hogy milyen sokféle módon *szólhatunk* a jóhoz kapcsolódó és attól csaknem elválaszthatatlan elemekről, míg végül felismerteti velünk, hogy bármilyen nemű vegyítetlen forma, és kizárólag a gyönyör vagy a tudás által történő megcélzása a jónak merő képtelenség. „Amikor az elemző Szókratész gondolatban részeire bontja a kész keveréket és megkeresi benne azt, amitől a tudás és a gyönyör keveréke jó, akkor pontosan azt találja meg, amit a démiurgosz munka közben szem előtt tartott: mértéket, szépséget, arányt stb.”⁶

Gadamer a jónak ezt a nem szűnő feladat-jellegét állítja az emberi megértés centrumába, azt a feladatot, hogy végső soron dönteni kell, ami azonban nem csak minket, hanem a tárgyat is érinti, ami felől döntünk. A jövődó hermeneutika, amelynek sokszor elfeledik gyakorlati vonatkozását, nem egyszerűen a szóban forgóról szerezhető általános tudást és ismeretet célozza meg, hanem az embert kihelyezi abba a döntési szituációba, amelyben szava önmaga felől is dönt. Egy későbbi művében így írt Gadamer: „A gyakorlati okosság nem csupán abban mutatkozik meg, hogy képesek vagyunk megtalálni a megfelelő eszközöket, hanem abban is, hogy szilárdan tartjuk magunkat a megfelelő célokhoz. [...] A gyakorlati filozófia mint olyan nem ígérheti, hogy majd el tudjuk találni a helyest.”⁷ Gadamernek ez a korai műve tehát nem csak a korabeli Platón-reneszánsz egy némileg elfeledett darabja, hanem alkalmas arra is, hogy a hermeneutikai kérdésfeltevés eredeti szándékát is megvizsgáljuk. S persze azt is tudatosítja bennünk, hogy a modern hermeneutika mi mindent köszönhet a platóni dialektikának és dialogikának.

⁶ Horváth Judit: Utószó. In Platón: *Philébosz*. Id. kiad., 126.

⁷ Gadamer, Hans-Georg: A jó ideája. Platón – Arisztotelész. In uő: *A filozófia kezdete*. Ford. Simon Attila. Osiris–Gond, 2000, 164–165. Vö. még Simon Attila: Dialektika és dialogika. *Vulgo* 2001/3–5., 521. skk., amely a korai műről ad képet.